

In gesprek met: dr. Monique van Dijk-Groeneboer

Durk Hak

Wie is Monique van Dijk-Groeneboer? Ze studeerde sociologie en psychologie aan de Rijksuniversiteit van Leiden van 1983 tot 1989. Daar wist de toenmalige hoogleraar sociologie, prof. Bert Laeyendecker, haar interesse voor godsdienstsociologie te wekken. Hij moedigde haar aan om er 'iets' mee te gaan doen. Toch promoveerde zij op een andere onderwerp in 1996 aan de *Erasmus Universiteit* met het proefschrift *Automatisch maar niet vanzelf*, dat over de sociale kanten van automatiseringsprocessen gaat. Behalve dat ze moeder is van twee bijna volwassen en volop puberende jongens, is ze sinds 1995, werkzaam bij de *Katholieke Theologische Universiteit*, ondertussen omgevormd tot de *Tilburg School of Catholic Theology*. Hiernaast doet ze een project nascholing voor geestelijke begeleiders aan de *Universiteit voor Humanistiek*, en verder is ze tijdelijk stagedocent en supervisor aan de *Fontys Hogeschool Theologie en levensbeschouwing*.

Aanleiding voor dit *In gesprek met* Monique van Dijk-Groeneboer is haar onderzoek *Kerk uit zicht? Jongeren inspireren...!* (2013). Sinds 1997 worden middelbare schooljongeren elke vijf jaar geënquêteerd rond de vragen of en hoe ze zich bezig houden met religie, geloof, levensbeschouwing en zingeving. Ze is hier vanaf het begin bij betrokken. Het jongste onderzoek is gedaan in het schooljaar 2012/13. Nieuw is dat niet alleen havo/vwo-leerlingen op rk scholen bij het onderzoek zijn ondervraagd, maar dat ook leerlingen op protestants christelijke scholen en vmbo-leerlingen hebben meegedaan. Het gaat om zo'n 1400 jongeren.

Monique van Dijk constateert dat, behalve bij de categorie die door haar wordt aangeduid als de *fortissimo's*, die bestaat uit institutioneel en godsdienstig betrokken jongeren, begrippen die verbonden zijn met institutioneel godsdienstige betrokkenheid bij de jongeren hebben afgedaan. Tegenover de *fortissimo's* staan *tranquillos*, een categorie jongeren die niets met religie hebben, noch *qua* instituut noch *qua* rol in hun leven. Veel jongeren laten zich inspireren door sporthelden en bovenal door muziek, soms zijn het de *lyrics* en soms is het de muziek, of een combinatie. Dat die muzikale voorkeuren variëren met de stemming zal geen verwondering wekken. Opmerkelijk voor mij (d.h.) was dat muziek van een oude muzikant als Bob Marley het nog steeds goed doet bij deze generatie. Mijn verwondering daarover uitend, schrijft Monique van Dijk dit toe aan het relaxte karakter van zijn

reggaemuziek. Jongeren zijn op hun manier toch wel bezig met de zin van hun leven. Vrijheid in het maken van keuzes, niet denken in vaste patronen en in hokjes, anderen respecteren zijn belangrijke waarden voor hen, net als ‘*having a good time*’; ook een jaren negentienzestig waarde?

Ze presenteerde onlangs op een bijeenkomst van het *Werkgezelschap Godsdienstsociologie en Godsdienst antropologie (WGG)* – tot voor kort *Vlaams-Nederlandse werkgroep godsdienstsociologie* – in Utrecht haar onderzoek. Zowel de resultaten als de gevolgde onderzoeksmethode riepen de nodige vragen op bij de aanwezige antropologen en sociologen. Op de vraag of er hoop is voor de kerken antwoordde ze: ‘Ja, mits ze ver weg blijven van het denken in hokjes.’ Opmerkelijk, protestantse en islamitische jongeren lijken meer op elkaar dan protestantse en rk jongeren. In de zin dat de eersten wat meer betrokken zijn op de institutionele godsdienstigheid, terwijl voor de rk jongeren het automatisme van rk zijn ver weg is. Monique van Dijk: ‘De niet afnemende stroom van schandalen van het seksueel misbruik van jongens en meisjes door priesters en nonnen heeft daar ongetwijfeld veel mee te maken evenals de normen en waarden rond seksualiteit en geboortebeperving.’

Monique van Dijk maakt gebruik van vaste vragenlijsten en daarnaast ook van kwalitatieve methoden. Ze plaatst wel enige vraagtekens bij de *validiteit en betrouwbaarheid* van de data die het gebruik van vaste vragenlijsten bij longitudinaal onderzoek oplevert. Begrippen veranderen immers van betekenis in de tijd. Bijvoorbeeld, wat verstaat iemand nu die ‘katholiek’, ‘protestant’ of ‘christen’ op de vaste vragenlijst invult hieronder en wat verstonden de in het verleden geënquêteerden daaronder? Maar ze wijst ook op de noodzakelijkheid ervan wil de onderzoeker veranderingen op het spoor komen.

Haar vraagtekens en mogelijke consequenties voor toekomstig onderzoek zorgden ook in Utrecht voor een stevige discussie onder de aanwezige sociologen en antropologen, allen gepokt en gemazeld in het doen van onderzoek. Jansma (1988) zag in zijn onderzoek *Libbenskôging yn Fryslân* (Levensbeschouwing in Friesland) bij doorvragen op stellingen over het bestaan van de hemel, hel, duivel een zodanig bonte verscheidenheid aan antwoorden dat hij de interpretaties van uitkomsten van dergelijk kwantitatief onderzoek problematisch vond en pleitte voor aanvulling met/vervanging door open vragen.

Ook in het gesprek benadrukte Monique van Dijk nog eens dat door de jaren heen het kwantitatieve gedeelte met vooral gesloten vragen over institutionele vormen van religie steeds minder bruikbaar is gebleken. Maar, voor de vergelijkbaarheid is weglaten van dit blok vooralsnog geen optie immers de eisen van validiteit en betrouwbaarheid mogen niet losgelaten worden bij

sociaalwetenschappelijk onderzoek. Temeer omdat duidelijk is dat het kwalitatieve gedeelte van haar onderzoek meer diepgang oplevert. Is de bestaande methodologie (een mix van kwantitatief en kwalitatief) voor toekomstig onderzoek nog zinvol? Dataverzameling door middel van persoonlijke gesprekken, of in de vorm van het schrijven van een opstel lijken efficiënter als je nog niet goed weet welk vocabulaire er überhaupt bij jongeren rond geloof en zingeving wordt gebruikt. Ook is de impact van de levensfase relevant; is deze anders dan in de afgelopen decennia?

‘Heel veel dingen kun je mensen gewoon vragen: of ze wel eens naar een kerk gaan, bijvoorbeeld, en wat ze daar meemaken. Of ze de Bijbel als Gods Woord zien, en of die een inspiratiebron voor ze is bij de opvoeding van hun kinderen. Het is aanbevelenswaardig kwantitatieve analyses te combineren met kwalitatieve, waarin de deelnemers aan het onderzoek zelf aan het woord komen. Daarbij is het goed ons te realiseren dat kwalitatieve gegevens een belangrijke bron van informatie vormen, maar ook hun beperkingen kennen. Data die bij een klein aantal mensen zijn verzameld zijn bijvoorbeeld niet geschikt om op betrouwbare wijze de omvang van lange termijntrends onder de bevolking in kaart te brengen, om hele bevolkingsgroepen met elkaar te vergelijken, of te beoordelen of de situatie tussen landen verschilt (bijvoorbeeld Nederlanders vergeleken met Duitsers).’

‘Wat de enquêtevragen betreft die zijn gebruikt, kan ik het voor een groot deel eens zijn met de kritiek. Wie zich uitsluitend baseert op de enquêtevragen die ooit, vijftig, zestig jaar geleden, opportuun waren, brengt voornamelijk in beeld wat aan het verdwijnen is, niet wat zich aandient of daar voor in de plaats komt. Dat is dan ook de reden om nieuwe vragen toe te voegen’, aldus Monique van Dijk. In de nieuwe vragen zijn door haar *items* opgenomen die beter lijken aan te sluiten bij de hedendaagse belevingswereld over bidden, spiritualiteit, transcendentie ervaringen, et cetera. Punt is wel dat die vragen (nog) niet op de langere termijn gesteld zijn en daarom beperkte, want prille informatie verschaffen. ‘Als we willen zien wat zich sinds de jaren zestig heeft voorgedaan, zijn we aangewezen op het onderdeel van de vragenlijst dat wel sindsdien steeds herhaald is. Oud en nieuw: je moet het beide in kaart brengen.’

Ze besluit het gesprek met: ‘Al sinds jaar en dag noem ik de ervaringsdimensie – de persoonlijke beleving en het persoonlijk geraakt worden – naast de even onblusbare behoefte aan rituelen als een aspect van religie waarvan de betekenis sterk is gegroeid en naar mijn verwachting in de nabije toekomst alleen nog maar verder zal toenemen.’

Literatuur

Dijk-Groeneboer, M. van, J. Maas & H. van den Bosch (2008),

Godsdienst? Lekker belangrijk!, Tilburg: Tilburg University.

Dijk-Groeneboer, M. van (2013),

Kerk uit zicht? Jongeren inspireren...!, Tilburg: Tilburg University.

Jansma, L.G. (1988),

Leauwe op in doarp. In tal metodologyske refleksjes by in ûndersyk nei libbensskôging',

in: Bergsma, W.e.o., *Frysk, From en Frij*. Ljouwert: Fryske Akademy; 223-260,

Maas, J. & M. van Dijk-Groeneboer (2001),

Op zoektocht; levenslang, Utrecht: Katholieke Theologische Universiteit.

Maas, J. & M. van Dijk-Groeneboer (2005),

Geloof? Ff checke!, Utrecht: Katholieke Theologische Universiteit.